

TRAGEDIE OG TILSYNEKOMST

Arendtfortolkning fra en af de bedste svenske æstetikteoretikere

Cecilia Sjöholm

ATT SE SAKER MED ARENDT
– KONST, ÆSTETIK, POLITIK

Daidalos, 2020, 247 sider

Bogen om Arendts filosofi er oprindeligt udgivet på engelsk på Columbia University Press i 2015 med titlen *Doing Aesthetics with Arendt: How to see Things* og efterfølgende oversat af Cecilia Sjöholm selv, som er professor i æstetik og leder af Södertörns forsknings- og ph.d.-program om Kritisk kulturteori. Hun har et stort forfatterskab om filosofisk æstetik og æstetikens historie bag sig allerede og virker i et universitetsmiljø, hvor

den fænomenologiske tradition står stærkt med bl.a. filosofen Hans Ruin ud over Sjöholm selv og en række andre fænomenologisk og æstetisk arbejdende filosoffer.

Grebet er enkelt i bogen og vidner samtidig om stor indlæsthed i Arendts samlede værk. Det består i at forene tanker om æstetik hos den sene Arendt og benytte dem som nøgle til at forstå den samlede politisk-filosofiske indsats, som værket rummer. Med en æstetik, som ligger tættere på Merleau-Pontys end på Heideggers fænomenologi og med en aktualisering ud fra især franske og amerikanske læsere af Arendt som Bonnie Honig, Judith

Butler, Jacques Rancière, Jacques Derrida og Giorgio Agamben m.fl. kastes der med begrebet 'appearance' lys over dét som kunst og politik er fælles om, nemlig at de repræsenterer egentlige former for agens. Det er en dynamisk forståelse af agens, hvor der ikke er ét politisk system eller en kunstform, som i udgangspunktet bedre end andre realiserer det menneskelige. Der er et eksplicit opgør i bogen med dét som betegnes som essentialisme i forhold til idéen om det menneskelige og i stedet en grundig og historisk oplyst efterprøvning af de måder, som kunst kan hjælpe os med at forstå og skabe et rum for handling på. Det betyder, at Sjöholm blandt moderne kunstformer lægger særlig vægt på kunst, der er performativ og blandt den kunst, som optog Arendt selv lægges der særlig vægt på teater og tragedierne. Med Sofokles' tragedier om Ødipus og Antigone får man bl.a. dét frem, som handler om, at der aldrig sker en opløsning af de dilemmaer og den modstand, som møder hovedpersonerne. I mødet mellem det usynlige og udgrænsede og det samfund, som har udstødt dem opstår en orden eller en nomos, som er gennembrud for det nye. Det

er fremstillingen, fremtrædelsen, tilsynekomsten og den offentlige bearbejdning af tragedien og konflikten, som skaber rum for ny menneskelighed. Det normative eller det dynamiske fællesskab opstår i brydningen, hvori den udgrænsede udfordrer og flytter afgørende på de eksisterende love. Politik bliver det offentliges hverdagslige udfoldelse af noget, som aldrig stivner i en væregørelse, f.eks. af værker, som cirkulerer, men som en tilsynekomst der appellerer til fortolkning. På den måde optræder også flygtningen og den statsløse som figurer, der på kritisk vis får os til at stille spørgsmålstejn ved de grænser og love, som vi har trukket op og vedtaget i fællesskabet. Arendt "använder tragedin för att lyfta frem den dolda logiken i hur nya inledningar uppstår; och visa hur exilen framtingar nya grunder för lagen och nya former av liv" (197). Der er ikke én artikulation eller formidling af menneskelig agens, som er bedre end andre; pointen er, at det er offentligheden som formning, der sikrer, at der overhovedet kan eksistere en verden, som kan kaldes menneskelig: "Arendts estetik handler just om at framhäva verk som bidrar till att upprätthålla det

politiska livet. Den handlar om den kunst som bidrar till att skapa solidaritet, kollektivitet och minnen. Av den orsaken har konsten en extraordinär status i hennes arbejde" (235). Det er således særligt med udgangspunkt i det nyligt oversatte hovedværk fra Arendts hånd, *Åndens liv*, at Sjöholm kaster lys over det politiske hos Arendt. I *Åndens liv* er den idé nemlig udfoldet, at alting – også personer – træder frem og vinder bestemthed i det prisme, som netværket af iagttagere udgør, fremtrædelse er nøglen og dermed er det den sansende perception (varsbildning på svensk), som forener kunstnerisk fremtoning og menneskeligt udtryk.

Ideen er tydeligst i Arendts dømmekraftsteori og den deri indarbejdede fortolkning af Kants æstetiske dømmekraftsbegreb til en grundlæggende fællesmenneskelig kategori for etisk interaktion i form af appel til og inddragelse af andre mennesker i enhver fortolkning af verden. Denne del af Arendts værk, som mestendels foreligger i forelæsningsmanuskripter, behandles også undervejs af Sjöholm, men bogen om Arendt kommer vidt omkring bl.a. også i essays'ene fra *Between Past and*

Future og *Men in Dark Times* samtidig med, at den hele tiden griber tilbage til *Menneskets vilkår* som er Arendts filosofiske hovedværk. Samlet set er bogen ikke tænkt som en introduktion til Arendt og den forudsætter flere steder et godt kendskab til Arendt, men den er nærmere tænkt som en påpegnings af en mindre udfoldet indgang til værket, der lader som om, at der findes sådan noget som "Hannah Arendts æstetik". Men interessant er den ved at placere Arendt i en moderne biopolitisk, feministisk og postmoderne diskussion, hvor mange har villet læse Arendt mod Arendt i stedet for at tænke videre med Arendt. Bogen her tænker videre og kommer dermed også til at spore en sammenhæng i Arendts tænkning, der går på tværs af hendes forståelse af det praktiske og det teoretiske liv, på tværs af handling og tænkning. Med udgangspunkt i en dynamisk forståelse af menneskelighed og alting som noget, hvis mening opstår som en mangfoldighed i enheden formulerer Sjöholm en humanisme, som ifølge hende selv er uden rester af den essentialisme, som hun mener risikerer at skabe en forenklet psykologi. Forenklingen risikerer

man mindre, når man bruger forfatterskaber som en indgang til at forstå menneskelig erfaring. Arendt læser Karen Blixen, Franz Kafka, William Faulkner og kan derigennem få en skæbne-, person- og bevidsthedsforståelse, der fastholder spændtheden fra tilværelsens modsætningsfyldthed. Til tider læser Sjöholm en Arendt frem, som ville have budt Arendt selv imod, f.eks. når hun forbinder Arendts forståelse af fortællingen eller det narrative med Lacans begreb om signifiant; men gennemgående læses Arendt ikke bare originalt, men også loyalt. Det originale og samtidig loyale består som nævnt i det ret enkle greb at læse Arendt bagfra og tage udgangspunkt i Arendts sidste hovedværk om tænkning, *Life of the Mind*, og læse resten af værket ud fra grundtanken heri. Det betyder for det første hovedværk om handling, at Sjöholm fortolker to sidestillede grundbegreber hos Arendt, nemlig natalitet og pluralitet ved at lade det sidste få forrang og danne udgangspunkt for det første. Natalitet knytter sig til handling, initiativ og frihed, mens pluralitet knytter sig til tale, forståelse og fællesskab. Det be-

tyder, at friheden og handlingen først bliver realiseret, når den udspiller sig i et fællesskab, hvori der sker en overskridelse og perspektivering. Dermed peger Sjöholm også på en mindre skarp grænse mellem subjekt og intersubjektivt og mellem privat og offentlig. Det subjektive og det private har ingen bestemmelse undtagen i dets konkrete artikulation og fremtrædelse for nogen. På den måde er alting, ikke bare menneskelig tale, men også tingene i verden en del af en fortolkningsvirkelighed, hvori den politiske samtale skaber strukturer og hvor synspunkter brydes. Enhver livsytring har gestussens form som et udspil, der kan rumme det flertydige og ubestemte. Også handlingsinitiativet og friheden, som Arendt forbinder med fødslen som begyndelsesøjeblikket, initium og dermed med 'natalitet' lader Sjöholm være afhængig af flerheden af perspektiver i pluraliteten. "Det handlande jaget skiljer sig från det reflekterande eller tänkande jaget i Vita Contemplativa eller första delen i *Life of the Mind*. Båda är, emellertid, underkastade samma slags logik; den handlande agensen liksom tankens subjekt förstår sig själva genom

ett nätverk, en omgivning, som förskjuter bilden av vad de är" (95).

Det er filosofisk æstetik med udblik til politisk debat og samtidskunst, og det gør et allerede meget læst og benyttet værk, Arendts, endnu mere aktuelt, når Cecilia Sjöholm på denne måde viser, hvordan verden i kunstens artikulation er med til at give os en fortolkning og en bestemthed, der er meningsgivende uden at låse os fast i en forståelse, der stivner eller skiller os ad i politiske lejre uden forbindelse. Det gælder vores tanker, idéer, følelser og handlinger.

De bliver først, hvad de er, når de får tilsynekomst i en artikulation af dem over for nogen, der er frie til at fortolke dem og give dem ny betydning. Det gør Arendt til en endnu større demokrat end man umiddelbart ville tænke, når man ser, hvordan Arendt f.eks. i sine værker sjældent gik meget ud over en vestlig kulturkreds i sin æstetiske interesse for kunsten. Hvis der var en snæverhed i Arendts tænke-måde, sætter Sjöholm den atter i bevægelse, f.eks. med inddragelse af afrikanske forfattere. •

